

Jerzy Kowalewski

Interakcja języka i kultury w dydaktyce języka polskiego jako obcego na Ukrainie = Interaction between language and culture in teaching Polish as a foreign language in Ukraine

Prace Językoznawcze 19/1, 79-99

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Kowalewski
Lwów (Ukraina)
e-mail: kowalewskijerzy@wp.pl

Interakcja języka i kultury w dydaktyce języka polskiego jako obcego na Ukrainie

Interaction between language and culture in teaching Polish as a foreign language in Ukraine

The article discusses the content of the curriculum and textbooks as well as the effectiveness of teaching Polish culture in Ukraine.

Słowa kluczowe: język polski na Ukrainie, nauczanie kultury polskiej za granicą, glotto-dydaktyka polonistyczna

Key words: Polish language in Ukraine, teaching Polish culture abroad, teaching Polish as a foreign language

Corocznie na Ukrainie, w różnych okolicznościach, kilkadziesiąt tysięcy obywateli tego kraju uczy się języka polskiego: jako drugiego języka obcego w ukraińskich szkołach, w tzw. szkołach sobotnich, w tzw. szkołach polskich, w ramach nauczania początkowego w tzw. pionach polskich, podczas lektoratów języka polskiego, w prywatnych szkołach językowych lub na prywatnych lekcjach. Są to dzieci, młodzież i dorośli pochodzenia polskiego, ukraińskiego, rosyjskiego i – sporadycznie – innego. O rozpoczęciu nauki decydują rodzice lub sami uczniowie, ale w obu przypadkach chodzi przede wszystkim o przyszłość związaną z Polską, w której osoby te zamierzają studiować i/lub pracować.

Analizując dane z badań nad kształceniem polonistycznym na Ukrainie¹, można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Uczymy w większości młodzież niepolskiego pochodzenia w systemie szkół ukraińskich – język polski jako drugi język obcy.

¹ W ramach programu rządowego (MSZ, obecnie Senat RP, realizowanego przez warszawską fundację Wolność i Demokracja) „Biało-czerwone ABC. Program wspierania oświaty polskiej na Ukrainie” (od 2014 r.).

2. W szkołach sobotnich około 40% uczniów stanowi młodzież polskiego pochodzenia. W większości są to dziewczęta w wieku 14 lat uczące się jeden rok na kursach z książki *Hurra po polsku 1*, które chcą studiować w Polsce.

3. Trzecią grupę stanowią dorośli (w tym studenci), w większości nie-polskiego pochodzenia.

Przygotowujemy zatem przyszłych emigrantów do Polski: w perspektywie najbliższej (rok, dwa lata) lub kilkuletniej (od czterech do sześciu lat, zanim dzieci skończą szkoły ukraińskie). Warto zauważyć, że polityka państwa polskiego jest wyraźnie nakierowana na masową emigrację obywateli Ukrainy do Polski (np. ostatnia nowelizacja Karty Polaka). Można zadać pytanie, w jakim stopniu ci przyszli emigranci opanowali język polski (w tym nabyli kompetencji komunikacyjnych w poprawnych ramach socjokulturowych) i zdobyli wiedzę o Polsce, szczególnie tę potrzebną do przyszłego współistnienia z sąsiadami – Polakami, ułatwiającą integrację z polskim społeczeństwem? I – szerzej jeszcze – czy mieli okazję, szansę na doświadczenie polskiej kultury tak, aby nie była ona dla nich kulturą obcą?

Jak wiadomo, kultura w nauczaniu języka może być obecna w wymiarze dodatku do lekcji komunikacyjnej (tzw. komponent kulturowy, por. Gębał 2010) lub może być podstawą do prowadzenia zajęć – tzw. nauczanie skorelowane (na bazie literatury, por. Lipińska, Seretny 2012) lub koncepcja metodyki kulturowej (na bazie wszelkich tekstów kultury, por. Kowalewski 2011). W obu przypadkach konieczny jest wybór tekstów kultury. Dyskusja nad kanonem polskiej kultury dla cudzoziemców (listą np. dzieł literackich, filmowych, piosenek, świąt, tradycji, obyczajów, zachowań itd.) toczy się od lat i skupia zasadniczo wokół dwu podejść: kultury polskiej jako puzzli, które dowolnie można układać i wybierać, ale nigdy nie sposób ułożyć całości (brak kanonu, por. Garncarek 1997) oraz koncepcji istnienia kanonu kultury polskiej, który wspólny dla Polaków i cudzoziemców mógłby być podstawą współistnienia kulturowego – o wiele ważniejszego od fortunnej komunikacji językowej. Piszący te słowa od lat postuluje przyjęcie przez glottodydaktyków polonistycznych (w tym autorów podręczników) kanonu symboli polskiej kultury – tych, które są obecne w świadomości przeciętnego Polaka (po maturze) i byłyby proporcjonalnie obecne w nauczaniu jpjo [języka polskiego jako obcego] już od pierwszych lekcji na poziomie A1 (Kowalewski 2011). W latach 90. XX w. brak zgody na kanon w ogóle lub brak zgody co do zawartości tego kanonu doprowadził do braku części „Wiedza o Polsce” na egzaminach certyfikatowych z jpjo. Paradoksalnie właśnie rok pierwszych egzaminów (2004) stał się rokiem uznania miejsca kultury w nauczaniu jpjo – jakby w miejsce jej braku na egzaminach. Tomik *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego* (Kultura 2004) ze słynnym

stwierdzeniem Władysława T. Miodunki zgadzającego się ze zdaniem Anny Burzyńskiej o macoszym traktowaniu nauczania kultury, czyli z „niewielką troską” (Miodunka 2004: 29), otworzył trwającą do dziś dyskusję – już nie o tym „czy”, ale „jak” tej kultury nauczać. Pamiętać jednak trzeba, że polska myśl glottodydaktyczna wyrosła z refleksji (i tak jest dotąd) nad nauczaniem dorosłych (studentów) chwilowo przebywających w Polsce. To wobec nich adekwatna do ich potrzeb okazywała się powszechnie stosowana w Europie metoda komunikacyjna nauczania języków obcych, w której kultura przewidziana jest jako dodatek, „komponent kulturowy”, wspomniane wyżej puzzle – tak jak np. w nauczaniu języka niemieckiego (Landeskunde, por. Gębał 2010). Podejście zadaniowe w nauczaniu języków obcych, nastawione na pobyt stałych uczestników w danym kraju, osiedlenie się, emigrację (por. Janowska 2011), wymaga innego podejścia do nauczania kultury. Znajomość kultury w jej aspekcie komunikacyjnym (umiejętności socjokulturowe), jak i realizowalnym (wiedza wpływająca na zachowanie językowe i pozajęzykowe) jest niezbędna do wykonywania zadań często wspólnie z Polakami w szkole, na studiach, w pracy, w życiu społecznym i wspólnotowym. Z drugiej strony glottodydaktyka polonistyczna objęła swoim oddziaływaniem dzieci i młodzież na Wschodzie (od 1989 r. – uczniowie praktycznie niemówiący po polsku), jak i na Zachodzie (przede wszystkim od 2004 r. – dzieci nowej emigracji, mówiące swobodnie po polsku). Pojawiły się w związku z tym dwa niebezpieczeństwa nauczania kultury na Wschodzie i na Zachodzie: skopiowanie metod nauczania dorosłych (a więc obecność kultury jedynie w formie dodatku, przyjęcie metody komunikacyjnej) lub skopiowanie metody szkolnej (a więc brak nauczania komunikacyjnego, nauka o języku a nie języka, kształcenie kulturowe oderwane od przyrostu umiejętności językowych, zasobu słownictwa, możliwości rozumienia tekstu). Obie tendencje były widoczne, obie „starły się” w 2008 r. podczas prac grupy ekspertów MEN pracujących nad podstawą programową dla uczących się polskiego za granicą. W 2009 r., po blisko dwu latach starań, dokument MEN *Podstawa programowa dla uczniów polskich uczących się za granicą* (Podstawa 2009) został ogłoszony. W swoim charakterze nie jest glottodydaktyczny: moduły, które można uznać za glottodydaktyczne = kształcące umiejętności komunikacyjne, stanowią około 10% wszystkich modułów², gotowe podręczniki dla dzieci zakładają bardzo dobrą – analogiczną do rówieśników w Polsce – znajomość języka polskiego. Stąd być może praktycznie nie zaistniał w środowisku glottodydaktycznym, a szkoda, bo mógłby zmienić tory dyskusji

² Próbę wydzielenia tych modułów można obejrzeć na stronie: <http://polacy.info.pl/wp-content/uploads/2014/07/Podrecznik-internetowy_Wlacz-Polske.pdf>, dostęp: 13.01.2017.

nad kanonem polskiej kultury. Choć przeznaczony dla dzieci i młodzieży, mógłby też z powodzeniem być zastosowany w nauczaniu dorosłych przechodzących „wtórna socjalizację” w Polsce (np. uchodźców, emigrantów) lub w nauczaniu przyszłych emigrantów ze Wschodu, jeszcze w krajach pobytu (z tą myślą był przygotowany – dla przyszłych reemigrantów z Zachodu, młodzieży, która zechce powrócić na studia do Polski lub kontynuować szkołę w Polsce po kilku latach pobytu za granicą).

Treści kulturowe są obecne w *Podstawie* w różnych miejscach (również np. w kompetencjach językowych), warto je pogrupować według kategorii:

- a) socjokultura, czyli umiejętność zachowania się w środowisku polskim: językowo i pozajęzykowo;
- b) realia polskie, czyli wiedza o polskości: m.in. socjologiczna, historyczna, geograficzna, kulturowa;
- c) wytwory kultury: dzieła kultury popularnej lub wysokiej, które są szansą na przeżycie kulturowe, doświadczenie kultury.

Zawężymy nasze rozważania do grupy uczniów w wieku 10-13 lat. Pomiędzy grupę 5-9 lat, gdyż jest to grupa nauczania początkowego, którego ten artykuł nie dotyczy, oraz 14+, gdyż w *Podstawie* jest to grupa traktowana jako „obywatele polscy czasowo przebywający za granicą” (dla tej grupy przewidziano nieco ograniczone wymagania z polskich szkół średnich w Polsce niemające przełożenia na glottodydaktykę polonistyczną za granicą). Dla grupy 5-9 lat wpisuję jednak treści kulturowe, gdyż są one wymagane w kolejnych grupach – 10-13 i 14+, jeśli uczący się ich nie znają. Nie bierzemy pod uwagę zalecanych tekstów dodatkowych.

Socjokultura

W *Podstawie* wymagania socjokulturowe określone są bardzo ogólnie: uczeń stosuje zróżnicowane formuły grzecznościowe oraz rozpoczyna dyskusję i uczestniczy w dyskusji nad poznanymi tekstami kultury. Do kształcenia socjokulturowego zaliczyć można także aspekt wychowawczy, np. uczeń rozpoznaje różnorodność tradycji kulturowej i szanuje odmienności innych narodów. Są to zagadnienia bardzo ogólne i praktycznie mieszczą się w nich wszelkie działania komunikacyjne („formuły grzecznościowe”) oraz wypowiedzi („na temat”) podczas dyskusji. Z braku jasnego określenia, co jest „grzeczne”, musi o tym decydować nauczyciel (najlepiej nie stojąc w sprzeczności z propozycjami zawartymi w podręczniku).

Realia polskie

Tu sytuacja jest znacznie prostsza. Co prawda treść hasel nie jest ścisła i precyzyjnie określona, ale dzięki temu daje szansę na wybranie przez nauczyciela (zgodnie z oczekiwaniami uczniów i ich rodziców) tych najbardziej wartościowych dla „wtórnej socjalizacji” lub wychowania w duchu kultury polskiej. Szczególnie wartościowe są hasła odwołujące się do symboli: miejsc, wydarzeń (cyklicznie obchodzonych świąt, tradycji), postaci (Polaków uznanych za wielkich lub rozpoznawalnych w świecie, ale też fikcyjnych bohaterów legend, bohaterów literackich, filmowych, bajek itd.).

Treści Podstawy	Trudności i szanse
Uczeń: wymienia wybrane postaci z historii Polski (M. Kopernik, T. Kościuszko, A. Mickiewicz, F. Chopin, J. Matejko, M. Skłodowska-Curie, Jan Paweł II, L. Wałęsa).	Szansa: socjalizacja – znajomość listy Polaków uznanych powszechnie w Polsce za wielkich lub rozpoznawalnych za granicą.
Uczeń: wymienia obecną i dawne stolice Polski; wskazuje na mapie Gniezno i państwo Mieszka I. Uczeń: opowiada legendy o Piaście i Popielu, smoku wawelskim, Lechu, Czechu i Rusie, śpiących rycerzach.	Szansa: socjalizacja – początki państwa polskiego są szczególnie znane ogółowi Polaków w Polsce.
Uczeń: [...] opowiada o miejscach ważnych dla polskiej pamięci narodowej.	Szansa: możliwość skupienia się na lokalnych miejscach pamięci.
Święta, tradycje i zwyczaje. Uczeń: opowiada o najważniejszych polskich świątach oraz związanych z nimi tradycjach, porównuje polskie tradycje świąteczne ze świętami w kraju zamieszkania. Uczeń: wymienia polskie święta narodowe i państwowe i wyjaśnia ich znaczenie.	Trudności: nie wiadomo, o które święta chodzi – o jak dużo. Trudno omawiać święta niezwiązane z bieżącym kalendarzem roku szkolnego. Nie jest jasno określone, czy chodzi o tylko tradycje, czy też o głębszy (jaki?) sens świąt. Trudno na tej samej płaszczyźnie omawiać święta religijne i państwowe. Święta religijne są różnej rangi. Szansa: omówienie świąt mniej znanych, ale ważnych dla danego środowiska. Pogłębienie przeżycia świąt też we własnym kraju (idea wzrostu duchowego ucznia w kształceniu interkulturowym).
Uczeń: wymienia symbole narodowe, wyjaśnia ich znaczenie, rozpoznaje hymn narodowy. Wskazuje w hymnie narodowym historyczne konteksty związane z Napoleonem; opowiada o postaciach tej epoki: Janie Henryku Dąbrowskim, Józefie Wybickim i księciu Józefie Poniatowskim.	Szansa: wprowadzenie elementarnej (kanonicznej) wiedzy historycznej. Szansa na przeżycie kulturowe (śpiew hymnu, kibicowanie). Pomoc w odkryciu lub ugruntowaniu własnej tożsamości narodowej.

Nie mniej wartościowe są hasła inspirujące do zanurzenia we współczesną i aktualną kulturę, w to, czym żyją rówieśnicy w Polsce.

Treści <i>Podstawy</i>	Trudności i szanse
Czasopisma, strony internetowe, programy telewizyjne.	Szansa: możliwość pracy indywidualnej, współczesna kultura i język.
Uczeń: rozpoznaje instytucje systemu politycznego współczesnej Polski: dwuizbowy parlament, prezydent, rząd.	Szansa: na zajęcia porównawcze, opowiadanie o Ukrainie po polsku.
Uczeń: opowiada o rozmieszczeniu ludności na podstawie mapy Polski; wymienia największe miasta Polski i wskazuje je na mapie; wymawia poprawnie ich nazwy; wymienia najważniejsze walory turystyczne największych miast Polski.	Trudności: brak uściśleń może spowodować próbę nauczania nadmiaru danych faktograficznych. Szansa: wykorzystanie realnych danych do nauki języka w zakresie tematu „miasto”.
Uczeń: opisuje różnorodne przyczyny, które mogą prowadzić do emigracji. Uczeń: wymienia i wskazuje na mapie największe skupiska Polaków na świecie, na wybranych przykładach opisuje życie polskiej emigracji. Rozróżnia emigrację polityczną i zarobkową, wskazuje na mapie państwa, które przyjęły najwięcej emigrantów z ziem polskich w XIX w.; opowiada o trudach życia emigracyjnego i o wkładzie emigrantów w rozwój kraju, w którym mieszka, zbiera z różnych źródeł informacje o życiu i dokonaniach Polaków na obczyźnie.	Szansa: dla osób polskiego pochodzenia – odnalezienie się na mapie Polaków za granicą (idea wspólnoty narodowej). Włączenie losów swojej miejscowości lub rodziny do losów wszystkich Polaków. Szansa: dla osób niepolskiego pochodzenia – budowa wspólnoty losów emigracyjnych np. Polaków i Ukraińców, też współczesna emigracja zarobkowa.

Podstawa przytłacza ilością haseł historycznych i geograficznych. Potrzebna jest tu umiejętność selekcji i wyboru materiału, zwłaszcza że – pamiętajmy – rzadko jest możliwość nauczania historii czy geografii osobno, najczęściej treści kulturowe muszą znaleźć się w ramach lekcji języka polskiego w wymiarze 2 godzin tygodniowo. Kryteriami powinny być – jak poprzednio – wartość symboliczna, powszechna (w Polsce) znajomość faktów (oraz ich interpretacji), ale też możliwość odniesienia wiedzy do środowiska lokalnego ucznia, jego „tu i teraz” na tle historii tej części Europy. W danej miejscowości może znajdować się dwór, pałac (losy rodziny), mogiła (bitwa, zaraza), zamek (wojny, konfederacja barska i in.), grób na miejscowym cmentarzu, nawet droga, most – wszystko najczęściej wiąże się z większą całością historyczno-geograficzną. Idea kształcenia regionalnego jest też wpisana wprost do *Podstawy*.

<p>Uczeń: opisuje miejsce i region, z którego pochodzi jego rodzina lub inne znane mu rodziny polskie, opisuje jego środowisko przyrodnicze i tradycje regionalne; zbiera informacje o cechach środowiska geograficznego tego regionu i ludziach tam mieszkających; posługuje się mapą regionu oraz wskazuje na niej najważniejsze miejscowości, rzeki, obiekty historyczne; poprawnie wymawia nazwę regionu.</p>	<p>Szansa: na ciekawe zajęcia regionalne, warto wykorzystać idee miast partnerskich i regionów przygranicznych (np. Euroregion Karpaty).</p>
---	--

Każdy z tematów historyczno-geograficznych jest nieocenioną szansą na pracę z mapą. Ten sposób na (ciekawe!) zajęcia dydaktyczne jest zaniedbywany, a wiedza uczniów na Ukrainie zatrwająco niska – też w zakresie wiedzy o Ukrainie.

Przykłady haseł geograficznych: Uczeń: określa położenie Polski w Europie. Pokazuje Polskę na mapie Europy; opisuje położenie Polski, granice oraz wskazuje na mapie jej sąsiadów; rozpoznaje główne regiony przyrodnicze Polski oraz wskazuje je na mapie; pokazuje na mapie niziny, wyżyny i góry; wskazuje na mapie Morze Bałtyckie oraz najważniejsze polskie jeziora i rzeki. Uczeń: opisuje położenie Polski w Unii Europejskiej; zna przebieg wschodniej granicy UE; rozpoznaje na mapie Europy połączenia kolejowe, drogowe i lotnicze Polski z innymi krajami, w tym z krajem zamieszkania.

Przykłady haseł historycznych: Uczeń: opisuje panowanie Mieszka I, umiejscawiając je w czasie i przestrzeni; wskazuje przyczyny i wymienia skutki przyjęcia chrześcijaństwa przez Polskę; opowiada historię zjazdu gnieźnieńskiego, uwzględniając postacie św. Wojciecha, Bolesława Chrobrego i Ottona III; opowiada o znaczeniu koronacji Bolesława Chrobrego; wyjaśnia, jak doszło do rozbicia dzielnicowego i przywrócenia królestwa przez Władysława Łokietka; opowiada o panowaniu Kazimierza Wielkiego z uwzględnieniem powstania Akademii Krakowskiej i ucztu u Wierzyńka.

Do wiedzy realioznawczej należy zaliczyć wszelką wiedzę o twórcach kultury, ale też o ich dziełach i genezie ich powstania, np. uczeń: zbiera z różnych źródeł informacje o życiu i dokonaniach dla rozwoju kultury polskiej Stanisława Moniuszki, Henryka Sienkiewicza, Jana Matejki i Stanisława Wyspiańskiego. Wszelkie zagadnienia realioznawcze są szansą na pracę indywidualną (np. metodą projektu) i grupową (metodyka zadaniowa). Z przygotowanych informacji mogą powstać gazetki, strony internetowe, prezentacje, referaty itd. – to też jest szansą.

Wytwory kultury

W *Podstawie* znajdziemy tytuły konkretnych utworów: piosenek, np. *Krakowiaczek jeden*; zabaw, np. *Mam chusteczkę haftowaną*, *Stary niedźwiedź*; tańców, np. *trojak Zasiiali górale*; wierszyków, np. *Katechizm polskiego*

dziecka W. Bełzy; filmów, np. *Akademia Pana Kleksa*; bajek, np. *Bolek i Lolek*; utworów dla dzieci, np. *Przygody Koziołka Matołka*; komiksu, np. *Tytus, Romek i A'omek*; utworów uznanych przez autorów *Podstawy* za kanoniczne, np. Jana Kochanowskiego: *Na dom w Czarnolesie*, *Na lipę*, *Na zdrowie*³. Większość haseł pozostawia wybór konkretnych dzieł nauczycielowi, np. wiersze dla dzieci (wybór) Juliana Tuwima. Nauczyciel musi sobie poradzić z wydobyciem z utworu „sedna” polskiej kultury, np. uczeń: rozpoznaje wybrane historyczne konteksty z *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza – sceny z życia polskiej szlachty, elementy legendy napoleońskiej, rok 1812. Wszelka praca z tekstami kultury jest okazją do prowadzenia zajęć metodą kulturową, gdy teksty kultury są punktem wyjścia do ćwiczeń językowych (czasami tylko fonetycznych), przede wszystkim komunikacyjnych. W grupach bardziej zaawansowanych (lub z uczniami o wyższym poziomie zaawansowania językowego) możliwe jest wprowadzanie kontekstów kulturowych, prace stylistyczne nad tekstem (uwspółcześnianie), nawet uwrażliwienie na piękno języka, środki stylistyczne, własne próby pisania na wzór. W każdej grupie o każdym poziomie kontakt z autentycznym tekstem kultury – też poprzez ruch, taniec, inscenizację, recytację – jest szansą na przeżycie, doświadczenie kultury. W *Podstawie* znajdziemy też wprost spojrzenie na teksty kultury jako na materiał do ćwiczeń językowych – uczeń rozumie, czyta, recytuje, zna na pamięć, śpiewa: utwory literackie, przysłowia, piosenki. Uczeń opisuje, opowiada, charakteryzuje postać literacką. Jest to szansa, która pozwala na wprowadzenie wielu tekstów kultury według własnego klucza, np. kultury regionalnej. Uzasadnia wszelkie programy nauczania tworzone lokalnie. Lokalność jest zresztą częstym motywem *Podstawy*, np. polonica w miejscu zamieszkania.

Najliczniej są reprezentowane (i wymagane) zagadnienia związane z historią, wytworami kultury i geografią. Bardzo skromne wymagania dotyczą socjokultury. W tym zakresie *Podstawa* powinna zostać uzupełniona o inne, zdroworozsądkowe, sytuacje kulturowe, wynikające z sytuacji komunikacyjnych życia codziennego (w rolach komunikacyjnych adekwatnych dla dziecka), np. podziękowania (za co się nie dziękuje), prośby (o co i kogo się nie prosi), zachowania w miejscu publicznym (co się robi np. w kościele podczas zwiedzania, podczas śpiewania hymnu itd.). Warto zauważyć, że wła-

³ Warto wymienić inne utwory: Ignacy Krasicki, *Lew i zwierzęta*, *Malarze*, *Ptaszki w klatce*, *Przyjaciele*; Adam Mickiewicz, *Ballady* (np. *Pani Twardowska*, *Świtezianka*, *Powrót taty*), Juliusz Słowacki, *W pamiętniku Zofii Bobrowskiej*, *List do matki*; Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy* (fragmenty); Bolesław Prus, wybrana nowela (*Katarynka*, *Kamizelka*, *Z legend dawnego Egiptu*), Zbigniew Herbert, *Pan od przyrody*, Czesław Miłosz, *Świat. Poema naiwne*, Wisława Szymborska, *Kot w pustym mieszkaniu*.

ściwie nie ma neutralnych kulturowo treści językowych. Zawarte w kręgach tematycznych hasła dotyczące np. rodziny, szkoły, najbliższego otoczenia, a nawet „podstawowych terminów historycznych i geograficznych” mogą (ale nie muszą – tu trzeba liczyć na chęci i motywacje nauczyciela) prezentować realia polskie. W *Podstawie* brakuje niekiedy jasno sprecyzowanych zadań edukacyjnych w sferze socjokultury, np. hasło „rozpoznaje hymn narodowy” nie pociąga za sobą bezpośrednio zadań socjokulturowych: zachowania się podczas słuchania lub śpiewania hymnu, nie zakłada też bezpośrednio samego śpiewania hymnu, co jest przecież umiejętnością socjokulturową. Do tego dochodzi kwestia wychowania socjokulturowego: co robić wypada, czego nie wypada w kontekście tworzonej lokalnie wspólnoty polsko-ukraińskiej/ukraińsko-polskiej. Jak szanować się nawzajem. Większość dzieci pochodzi z rodzin mieszanych, odnajduje się więc przynajmniej w dwu kulturach, każde z nich powinno – choćby tylko jako obywatel Ukrainy – szanować kulturę ukraińską, w tym ukraińskie symbole historyczne i geograficzne, a jako uczeń polskiej szkoły uszanować takąż polską symbolikę. Ale – i to jest kwestią wychowania socjokulturowego – występując jako Polak/Polka (np. po stypendium), powinno m.in. wypowiadać się na określone tematy jako dziecko polskiego pochodzenia, niejako „ustawiać się” częścią (nawet niewielką częścią...) polskiej duszy. Dotyczy to wielu tematów, np. „opowiada o tradycjach swojej rodziny” – dziecko polskiego pochodzenia powinno opowiadać o tradycjach polskich. Zatem tego typu tematy należałoby umieścić w zakresie socjokultury, a w podręcznikach powinny się znaleźć wzorce wypowiedzi z polskiego punktu widzenia, ale też ukraińskiego – jako wypowiedź o kulturze polskiej jako obcej, choć bliskiej, do której czuję sympatię.

Czy w ramach lekcji jpjo przynajmniej część treści *Podstawy* można umieścić w podręczniku? Przeanalizujemy pod tym względem pozycje podręcznikowe przeznaczone dla jpjo (seria *Język polski – 5, 6, 7*), dla szkół sobotnich (*Raz, dwa, trzy i po polsku mówisz ty (1)*) oraz najczęściej wybierane podręczniki dla kursów językowych (14+, dla których to grup adekwatne będą wymagania 10–13 ze względu na początkowy poziom zaawansowania językowego)⁴.

⁴ Książki wybierane najczęściej dla kursów językowych (14+): 10 wskazań: *Zaczynam mówić po polsku*, 12 wskazań: *Jestem stąd*, 13 wskazań: *Polski krok po kroku – 1*, 36 wskazań: *Hurra po polsku cz. 1*. Przeanalizujemy też nową pozycję na rynku *Krok po kroku – junior*, która nie była wskazywana w badaniach, gdyż była dopiero kupowana, ale w znacznych ilościach pojawiła się w szkołach sobotnich.

Język polski jako obcy w szkołach ukraińskich

Socjokultura

Treści przewidziane w <i>Podstawie</i>	Treści spoza <i>Podstawy</i>
Powitania pracowników szkoły, sąsiadki, pożegnanie dziadka, mamy kolegi, zwroty do dorosłych (pan/pani), nauczycieli (nie: pani Marto/panie Jerzy), dyrektora, siostry zakonnej, księdza, rozmowa telefoniczna, przez domofon, przedstawienie się, pochwała mieszkania, podziękowanie, pytanie o toaletę, usprawiedliwienie spóźnienia, sytuacje w szkole (zgłoszenie nieprzygotowania, braku zadania domowego, prośba o zanotowanie obecności w dzienniku, wcześniejsze zwolnienie z lekcji), prośby (o powtórzenie pytania, o pożyczenie długopisu – kolegi, nie nauczyciela!, odmowa pożyczania (długopisu)), życzenia (mamie z okazji Dnia Matki, babci z okazji Dnia Babci, kolegom z okazji imienin, nauczycielom z okazji Dnia Nauczyciela, koleżankom z okazji Dnia Kobiet (wszędzie podane daty)), propozycje (koledze: soku do picia), odmowa propozycji (babci – dokładki zupy pomidorowej), prośba o dokładkę, pochwała potraw, wyrażenie zachwytu prezentem.	
Pożegnanie taty (na lotnisku), powitanie ciotki (na lotnisku), nauczycielki w klasie, zwroty do lekarza, naczelnika (grupy GOPR), nauczyciela, św. Mikołaja (pisemne), rozmowa telefoniczna z kolegą (odwołanie spotkania, co było w szkole), usprawiedliwienie spóźnienia, nieobecności w szkole z powodu choroby, niewykonania zadania, niedotrzymania słowa, życzenia koledze z okazji urodzin, rada (koleżance: jak się leczyć), prośby o informacje (lekarz, apteka, rejestracja w przychodni lekarskiej, schronisko), o podanie czegoś (pielęgniarkę o podanie termometru, kolegę o coś do picia), o powtórzenie pytania, o zrobienie zdjęcia, o otwarcie okna (mama, brat, starszy pan, kolega, nauczycielka, ksiądz), o pożyczanie długopisu (od kolegi!!!), zakupy (apteka: pastylki na gardło), przeprosiny za złe zachowanie, propozycja (odpoczynku), odmowa propozycji (zrobienia zdjęcia z „misiem”), wezwanie pomocy (GOPR), pozdrowienia (z wycieczki), pytanie o drogę.	Wyrażanie oceny (otrzymanego prezentu), wychowanie do uczciwości (nie ściągać na testach), taktu (usprawiedliwienie na końcu lekcji), kultury (nierozmawiania przez telefon w miejscach publicznych, na lekcji), usprawiedliwianie – branie winy na siebie, śpiew (!) hymnu narodowego.

Realia

Treści przewidziane w <i>Podstawie</i>	Treści spoza <i>Podstawy</i>
Mapa Polski, podstawowe informacje o Polsce (liczba mieszkańców, powierzchnia, stolica, hymn, największe miasta, rzeki, podstawowe daty z historii Polski: 966, 1596, 1795, 1918, 1939, 1945, 1989, 2004, nazwy miast: Zamość, Krosno, Kraków (też Tyniec (zdjęcie), Rynek, centrum (w ćwiczeniach)), Warszawa, Wrocław, Poznań, Oława, Sanok, Lublin, sąsiedzi Polski, informacja o życiu i twórczości J. Słowackiego, A. Mickiewicza, nazwiska: K. Makuszyński, polskie święta: Dzień Matki, Dzień Babci, Dzień Nauczyciela, Dzień Kobiet.	Opis Lwowa, nazwy własne na Ukrainie: Dniepr, Morze Czarne, Karpaty, Howerła, Kijów, Krzemieniec, Lwów (też Rynek), Tarnopol, Stryj (też: zdjęcie kościoła), Połtawa, informacje o A. Małyszcu.
Polskie święta: Dzień Nauczyciela, 11 listopada, 6 grudnia (św. Mikołaj), tłusty czwartek, ostatki, Środa Popielcowa, Wielkanoc (Niedziela Palmowa, Wielki Tydzień), 1, 2, 3 maja, Dzień Matki,	Nazwy własne na Ukrainie: Stryj, Drohobycz, Truskawiec, Lwów (opis

<p>Zielone Świątki, nazwy miast: Kraków (wycieczka po centrum miasta, Kazimierz, hejnał, lajkonik, krakowiak, smok wawelski), Zakopane, Krosno, Sanok, Zamość, Wrocław (Dolny Śląsk), Warszawa (informacja o zniszczeniach wojennych, powstaniu warszawskim, zdjęcia pomników: Kolumna Zygmunta, pomnik Józefa Poniatowskiego, Łazienki, Krakowskie Przedmieście, ulice: Świętojańska, Freta), Szczecin, Gdańsk, Białystok, Poznań (Wielkopolska), Toruń, Katowice, Lublin, Łeba, Kołobrzeg, Mieleno, Władysławowo, Międzyzdroje, Sopot, Lipnica Murowana (konkurs na najwyższą palmę wielkanocną), Sandomierz, Kazimierz Dolny, Płock, polskie góry (Tatry, Bieszczady (Bukowe Berdo, Mucznik – w tekście), Karpaty, Sudety, Karkonosze, Góry Świętokrzyskie, Tarnica, Gubałówka, Kasprowy Wierch, Morze Bałtyckie, Mazury, polskie rzeki: Wisła, Odra, Warta, nazwy własne polskie na Wschodzie: Wilno, mapa Polski (podział na województwa), sąsiedzi Polski, stolice Polski (kolejne), Uniwersytet Jagielloński, polskie symbole narodowe, analiza <i>Mazurka Dąbrowskiego</i> (miasta, rzeki), nazwiska: Jan Paweł II, Jan III Sobieski, książę Józef Poniatowski, M. Kopernik, J. Piłsudski, J. Wybicki, informacje o Konstytucji 3 Maja.</p>	<p>centrum (mapka), zdjęcia pomnika Mickiewicza, Szewczenki, Franki, opery), Olesko (zamek – miejsce urodzenia Jana III Sobieskiego), Kijów, Łuck, Krym, Kołomyja (muzeum pisanki), informacje o organizacji roku szkolnego i edukacji w Polsce, WOŚP, potrawy regionalne (oscypek).</p>
---	--

Wytwory kultury

Treści przewidziane w <i>Podstawie</i>	Treści spoza <i>Podstawy</i>
<p>J. Tuwim, <i>Warszawa, Abecadło, Wszyscy dla wszystkich, Ptasie radio</i>, legenda o smoku wawelskim, A. Mickiewicz, <i>Pourót taty</i>, H. Sienkiewicz, <i>W pustyni i w puszczy</i> (fragment: spotkanie ze słoniem), K. Makuszyński, <i>120 przygód Koziołka Matołka</i> (fragmenty), W. Szymborska, <i>Kot w pustym mieszkaniu</i>, bajka <i>Bolek i Lolek</i>.</p>	<p>M. Terlikowska, <i>Kalendarz pełen radości, Bogurodzica</i> (polecenie posłuchania), obraz Matki Boskiej Jasnogórskiej, W. Chotomska, <i>Sześć kucharek</i>, legenda o złej księżniczce, J.I. Kraszewski, <i>Kwiat paproci</i>, C.K. Norwid, <i>Moja piosenka II</i>, H. Sienkiewicz, <i>Jan-ko muzykant</i> (fragment), M. Konopnicka, <i>O krasnoludkach i sierotce Marysi</i> (fragment), J. Brzechwa, <i>Wiosna, Chrząszcz, Żaba</i>, S. Lem, <i>Dzienniki gwiazdowe</i> (fragment), Cz. Miłosz, <i>Droga</i>.</p>
<p>J. Kochanowski, <i>Na zdrowie</i>, J. Tuwim, <i>Lokomotywa</i> (fragmenty), <i>O Grzesiu klamczuchu, Dwa wiatry</i>, przysłowie „w marcu jak w garncu”, bajki: <i>Bolek i Lolek, Koziołek Matołek</i>, bohaterowie bajek i legend: Pan Twardowski, smok wawelski, legenda o trzech braciach, przysłowia: „krowa, która dużo ryczy...”, „z dużej chmury...”, „jaskółka nisko, deszcz blisko”, „do Świętego Ducha, nie zdejmuj kozucha, a po Świętym Duchu chodź dalej w kozuchu”, „od świętej Anki chłodne wieczory i ranki”, „jak Barbara po lodzie...”, „na Grzegorza idzie zima do morza”, A. Mickiewicz, <i>Stepy Akermanskie, Cisza morska, Świtezianka</i>, J. Słowacki, <i>W pamiętniku Zofii Bobrówny</i>, Z. Herbert, <i>Pan od przyrody</i>.</p>	<p>Legenda o Twardowskim (rozpoznanie symbolu, postaci), piosenki: <i>Przybyli ulani pod okienko, Góralu, czy ci nie żal</i> (fragment), <i>Jedzie pociąg z daleka</i> (fragment), <i>Miała baba koguta, Gdybym miał gitarę</i> (fragment), <i>Gdybym ja była słoneczkiem na niebie</i> (fragment), J. Brzechwa, <i>Wiosna</i>, bajka <i>Miś Kolargol</i>, bohaterowie bajek: Dyl Sowizdrzał, Tomcio Paluch, J. Brzechwa, <i>Samochwała</i>, M. Konopnicka, <i>Jutro będzie Wielkanoc</i> (fragment), A. Mickiewicz, <i>Inwokacja</i>, J. Słowacki, listy do Matki, W. Gomułicki, <i>Wspomnienia niebieskiego mundurka</i> (fragment).</p>

Szkoły sobotnie

Socjokultura

Treści przewidziane w <i>Podstawie</i>	Treści spoza <i>Podstawy</i>
<i>Raz, dwa, trzy i po polsku mówisz ty</i>	
Przedstawienie się, powitania, pożegnania, zwroty grzecznościowe (proszę, dziękuję, bardzo mi miło), zakupy, życzenia (dla mamy z okazji imienin), list do św. Mikołaja.	Niedziela: „odpoczywamy”, „gramy w gry planszowe”.
<i>Hurra po polsku 1</i>	
Polecenia (proszę...), powitania, pożegnania, zwroty grzecznościowe (proszę, dziękuję, przepraszam), zwroty do lekarza, poznawanie się, „jak się masz”, „moja matka ma na imię Maria”, pytanie o toaletę, zakupy, zamówienia w kawiarni, restauracji, życzenia.	
<i>Polski krok po kroku (1)</i>	
Powitania, pożegnania, zwroty grzecznościowe (miło mi), przedstawianie, zakupy.	
<i>Jestem stąd</i>	
Przedstawianie, powitania, pożegnania (w tym z osobami duchownymi!), zwroty do kolegów (nieformalne), rodziny (nie po imieniu), nauczycieli (z zaznaczeniem błędów pani Marto/panie Jerzy), lekarzy, osób duchownych, pochwały potraw, prośby (o co nie wypada prosić nauczyciela), podziękowania, usprawiedliwienie z wzięciem winy na siebie, życzenia (czego nie wypada życzyć nauczycielowi).	Jak nie należy się zachowywać w szkole (telefon, zachowanie na lekcji i in.), odpowiedź na „Chrystus zmartwychwstał”.
<i>Zaczynam mówić po polsku</i>	
<i>Przedstawianie się</i>	

Realia

Treści przewidziane w <i>Podstawie</i>	Treści spoza <i>Podstawy</i>
<i>Raz, dwa, trzy i po polsku mówisz ty</i>	
Mazury („region z jeziorami”, Śniardwy – największe jezioro w Polsce), polskie miasta: Malbork (zamek krzyżacki), Kraków (dawna stolica Polski, zamek królewski na Wawelu), Warszawa (stolica Polski, warszawska Syrenka), Żelazowa Wola (miejsce urodzenia Chopina), Toruń (dom Kopernika), nazwiska: Chopin/Szopen (!), mapa z miastami i rzekami (Wisła, Odra) oraz sąsiadami Polski.	Imiona polskie (wymieszane z ukraińskimi/rosyjskimi), Pogoń Lwów, nazwy własne na Ukrainie: Kijów, Lwów, akcja nakrętkowa, polskie pieniądze (fotografie).
<i>Hurra po polsku 1</i>	
Mapa Polski, polskie miasta: Warszawa, Kraków (mapka centrum, Wawel, kościół Mariacki, ołtarz Wita Stwosza, Rynek, hejnał, Kazimierz), Wieliczka (kopalnia soli), Ojców (park narodowy), Łódź, Wrocław, Poznań, Szczecin, Zakopane, Katowice, Kołobrzeg, Zamość, Rzeszów, Suwałki, Zielona Góra, Gdańsk, Elbląg, Częstochowa,	Fragment książki telefonicznej, numery telefonów kierunkowych, bilet PKP, nazwiska: L. Wałęsa, Cz. Miłosz, W. Szymborska, S. Barańczak, A. Wajda, K. Janda, D. Tczewska, A. Małyż,

<p>polskie rzeki: Wisła, Odra, Warta, Bug, adresy wybranych stron internetowych, mapa fizyczna (stylizowana), góry: Tatry, opis klimatu w Polsce, święta i tradycje: Boże Narodzenie (Wigilia), Wielkanoc.</p>	<p>A. Kwaśniewski, J. Kwaśniewska, D. Torbicka, programy telewizyjne, stacje telewizyjne (TVP, Polsat, TVN), gdzie Polacy spędzają urlop (sondaż).</p>
<p><i>Polski krok po kroku (1)</i></p>	
<p>Polskie miasta: Warszawa (syrena), Kraków (ilustracja Kopca Kościuszki – bez podpisu, co to, Galeria Krakowska, Muzeum Narodowe, obwarzanek), Zakopane, Gdańsk, andrzejki, informacje o Polsce (sąsiedzi, stolica, Wisła – najdłuższa rzeka, wyspy Uznam i Wolin, Tatry, Beskidy, Sudety, Bieszczady, Mazury – kraina tysiąca jezior i zielonych lasów, atrakcje turystyczne (krótkie informacje w ćwiczeniu): Toruń, spływ Dunajcem, Kanał Elbląski, Wieliczka, Morskie Oko (legenda o połączeniu z Adriatykiem, czerwony szlak na Rysy), Zamość, Malbork, Puszcza Białowieska, Święto Konstytucji 3 Maja (hasło w ćwiczeniu), krótka informacja o Lwowie (też fotografie rynku, opery, katedry, Cmentarza Orłąt, tramwaju – fotografie niepodpisane).</p>	<p>Manggha, oscypek, pierogi (opis), piwo „Żywiec”, typowe polskie dania obiadowe, informacja, że papierosy można kupić od 18 lat, informacja o Witkacym, biografia L. Wałęsy.</p>
<p><i>Jestem stąd</i></p>	
<p>Sąsiedzi Polski, mapka konturowa Polski, mapka – podział na województwa, miasta polskie: Sanok, Kraków (klasztór benedyktynów w Tyńcu, kościół Mariacki, Sukiennice, Wieża Ratuszowa, Kazimierz, Wawel (Dzwon Zygmunta), klasztor cystersów w Mogile, kamedułów na Bielanach, pałac w Przegorzalach, Nowa Huta, festiwałe (Misteria Paschalia, Kultury Żydowskiej, Sacrum-Profanum, Tańców Dworskich), smok, Wisła, UJ, UP, UE, UR, ASP), Warszawa (Stadion Narodowy, UW, PKiN, Muzeum Powstania Warszawskiego, Stare Miasto, Zamek Królewski, Kolumna Zygmunta, Grób Nieznanego Żołnierza, Łazienki, Wilanów, Cmentarz Powązkowski, metro, dzielnice: Ochota, Wola, Praga, FSO, Ursus, Centrum Nauki Kopernik, powierzchnia, liczba ludności, etymologia nazwy, historia (Korona Królestwa Polskiego, Zygmunt III Waza, wojna polsko-szwedzka, Jan III Sobieski, Stanisław August Poniatowski, Sejm Czteroletni, Konstytucja 3 Maja, Collegium Nobilium, biblioteka Załuskich, Teatr Narodowy, Szkoła Rycerska, KEN, Księstwo Warszawskie, Królestwo Kongresowe, Uniwersytet Warszawski, powstanie warszawskie, Nowe Miasto, Trakt Królewski), Łódź, Wrocław, Poznań, Gdańsk, Katowice, Lublin, Toruń, Białystok, Przemyśl, Ojcowski Park Narodowy, Tenczynek (ruiny zamku), Krzeszowice (pałac), Niepołomice (zamek), Zagórz (ruiny klasztoru), Ustka, Krosno, Krościenko (przejście graniczne), podstawowe informacje o Polsce (podział administracyjny, rzeki – Wisła, Odra, Warta, daty: 966, 1569, 1795, 1918, 1939, 1945, 1989, 2005, zdjęcie restauracji <i>Wierzynek</i>, oceny</p>	

szkolne, polscy nobliści, miasta kresowe: Lwów, Wilno, święta wielkanocne (szczegółowy opis, Droga Krzyżowa, Niedziela Palmowa), wykaz świąt i „co się robi”, tradycje i zwyczaje: andrzejki, Boże Ciało, dożynki, pierwszy dzień wiosny, świętego Szczepana, Trzech Króli (orszaki), Wigilia, wigilia św. Jana, Wszystkich Świętych.	
<i>Zaczynam mówić po polsku</i>	
Polskie miasta: Łódź, Warszawa (ilustracja stylizowanej Syrenki warszawskiej), Kraków, Poznań, Lublin, Opole, Gdańsk, Toruń, Wrocław, opis jesieni w Polsce.	

Wytwory kultury

Treści przewidziane w Podstawie	Treści spoza Podstawy
<i>Raz, dwa, trzy i po polsku mówisz ty</i>	
Piosenka harcerska <i>Laurencja, Ogórek, Witaminki, Szczotka, pasta</i> zespołu Fasolki*, <i>Święty Mikołaj</i> zespołu Arka Noego*, J. Tuwim, <i>Waryzwa</i> *.	Rymowanka <i>Siała baba mak</i> , piosenka <i>Co powie tata*</i> , adresy internetowe do stron muzeum Chopina i Kopernika (ilustracje, brak nazwisk i informacji – kto to), Centrum Nauki Kopernik, J. Brzechwa, <i>Entliczek-pętliczek*</i> .
<i>Hurra po polsku 1</i>	
–	–
<i>Polski krok po kroku (1)</i>	
–	<i>Sto lat</i> , S. Jachowicz, <i>Chory kotek</i> , film <i>Sami swoi</i> (hasło w ćwiczeniu).
<i>Jestem stąd</i>	
Hymn (dwie zwrotki), <i>Kto ty jesteś – Polak mały</i> (fragment), tytuły: <i>Ballady, Pan Tadeusz</i> A. Mickiewicza, fragmenty <i>Przygód Koziółka Matolka</i> , J. Słowacki (nazwisko), J. Tuwim, <i>Wszyscy dla wszystkich</i> (fragment).	
<i>Zaczynam mówić po polsku</i>	
–	–

* w materiałach dodatkowych

Z przeprowadzonej analizy wynika, że pokrycie wymagań *Podstawy* jest częściowe w przypadku wszystkich pozycji, przy czym – co może wydać się paradoksalne – najlepiej sprawa wygląda w przypadku jpjo w szkołach ukraińskich. Z drugiej jednak strony, biorąc pod uwagę liczebność kursów, to właśnie tam trzeba by zwrócić szczególną uwagę na promocję kultury polskiej, to właśnie spośród tych uczniów za kilka lat będą się rekrutowali studenci i emigranci. Na podkreślenie zasługuje fakt, że większość dotychczasowych absolwentów kursów wyedukowanych na *Hurra po polsku 1*

i *Krok po kroku 1* praktycznie nie ma żadnej wiedzy kulturowej związanej z wytworami kultury, choć mogą sprawnie posługiwać się językiem polskim (komunikacyjnym) i znać kilka chaotycznych („puzzlowych”?) informacji o Polsce. Zatem obecni studenci i pracownicy nie posiadają w większości żadnej – wyniesionej z zajęć – wspólnej płaszczyzny kulturowej z Polakami w Polsce. To może mieć dalekosiężne konsekwencje – pamiętajmy bowiem, że również osoby z Kartą Polaka w większości zakończyły edukację polonistyczną na *Hurra po polsku 1*. A wedle znowelizowanej ustawy o Karcie Polaka mogą stać się pełnoprawnymi obywatelami polskimi już po roku od otrzymania tej Karty. Jakie będą np. ich decyzje wyborcze?

*

Analiza testów finalistów konkursu *Co wiem o Polsce?*⁵ ukazuje ogólną wiedzę kulturową, jak też umiejętności komunikacyjne. Zwrócimy uwagę na zadania, które były problemem dla większości uczestników.

Komunikacja językowa

Aż 32 osoby nie poradziły sobie z reakcją na słowa „Co zgłaszasz do ocenia”, z czego można wyciągnąć wniosek, że tematy „życiowe” (sytuacje na granicy) nie są na zajęciach poruszane. Z kolei 44 osoby nie potrafiły podać pełnej prognozy pogody (opisać pogody w danym dniu), nie znając słownictwa (tzw. syntagm skonwencjonalizowanych) związanego z tematem. Świadczy to o tym, że na lekcjach nie pracuje się z użyciem autentycznych tekstów, nagrań, nie przeprowadza się typowych w glottodydaktyce symulacji (w tej sytuacji np. zabawy w radiową prognozę pogody). Uczestnicy nie potrafili podać poprawnie daty i godziny na Ukrainie i w Polsce. Dlaczego zaginęła tradycja pisania tematów lekcji na tablicy, z datą? Wiele błędów wynikało z złego zapisu pod wpływem wymowy („jedenaste czerwca”). Aż 40 osób nie było w stanie zamówić w restauracji w pełni poprawnie (30) lub w ogóle (10) obiadu złożonego z pięciu potraw. To znów świadczy o braku nauczania komunikacyjnego, przećwiczenia typowych dialogów z typowymi zwrotami. Katastrofą zakończyły się próby napisania pozdrowień z Odessy: kartki do cioci w Polsce, SMS-a do koleżanki/kolegi i e-maila do nauczyciela. Uderza mylenie konwencji oficjalnej/nieoficjalnej, zwracanie się do nauczyciela po

⁵ Finał trzeciej edycji odbył się w czerwcu 2016 r. w Odessie. Brało w nim udział 50 najlepszych uczniów z 22 szkół sobotnich z całej Ukrainy (od Łanowic po Dniepropietrowsk). Wszyscy laureaci eliminacji otrzymali wcześniej (około trzech tygodni przed finałem) materiały, na podstawie których przygotowywali się do finału. Konkurs realizowany jest corocznie w ramach programu *Biało-czerwone ABC...*

imieniu („pani Anno”). Wiele błędów popełniano przy dopasowaniu (!) zwrotów do adresatów. Najwięcej problemów przysparzały zwroty kierowane do nauczycieli – zwracano się po imieniu (60 błędów), podobnie zresztą jak do zakonnika (43 błędy). Znowu daje znać brak nauczania komunikacyjnego.

Wiedza o Polsce i Kresach

Mimo że pytanie o sąsiadów Polski pojawiło się już podczas eliminacji do finału konkursu, nadal stanowiło problem dla zdających. Co prawda wymienienie wszystkich krajów graniczących z Polską nie było większym problemem dla większości zdających, to aż w 22 przypadkach kłopotem był poprawny zapis Morza Bałtyckiego, w 16 Słowacji, a w 14 Białorusi. Jednak aż 23 razy nie podano wszystkich sąsiadów lub wpisywano innych: Węgry, Mołdawię (3), Słowenię, Rumunię (2), Austrię (2), Łotwę, a nawet Romę (?). Specyfika testu zakładała wcześniejsze przygotowanie się z książki przekazywanej podczas eliminacji (*Pogranicza kultur*). Aż 31 osób nie zapamiętało informacji, gdzie znajduje się epitafium hrabiego Fredry (w Rudkach), nie dopasowało nazwiska Oskara Kolberga do hasła „ocalał kulturę ludową i folklor od zapomnienia” (20 błędów). Prawdziwym pogromem zakończyła się próba dopasowania dat do wydarzeń historycznych (zob. Aneks), podanie zaborców (35 błędów), rozpoznanie stroju łowickiego (31 błędów), rozpoznanie autorki *Pieśni o domu* (z podanym tekstem, 30 błędów), wymienienie trzech dowolnych regionów etnograficzno-kulturowych (37 błędów).

Minęło 25 lat edukacji polonistycznej na Ukrainie. Przeprowadzane badania pokazują, że dotychczasowe kształcenie jest nieefektywne – zarówno w zakresie sprawności językowych, umiejętności komunikacyjnych, jak też umiejętności socjokulturowych i wiedzy o Polsce, która w dużym stopniu wpływa na brak umiejętności socjokulturowej. Jest nieefektywne mimo coraz lepszych podręczników i istnienia *Podstawy programowej...*, która stwarza realne szanse na kształcenie językowo-kulturowe. Być może przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak uświadomienia sobie przez nauczycieli celów kształcenia w zależności od tego, kogo uczą.

	Cele kształcenia w zależności od pochodzenia uczących się	
Kogo uczymy?	Osoby polskiego pochodzenia.	Osoby niepolskiego pochodzenia.
Przyszli obywatele RP (studenci, pracownicy, repatrianci, posiadacze Karty Polaka, uchodźcy i ich rodziny).	Tzw. wtórna socjalizacja.	Integracja.

Działacze na rzecz polskości na Ukrainie.	Odradzanie tożsamości, repolonizacja, aktywność.	Współdziałanie z Polką i Polakami w duchu zrozumienia, szacunku i sympatii dla polskiej kultury, aktywność.
Osoby przypadkowe (obowiązkowa edukacja szkolna, lekturaty itp.).	Zainteresowanie poszukiwaniem tożsamości.	Zainteresowanie Polską i polską kulturą.

Z powyższymi celami wiążą się metody:

	Cele kształcenia w zależności od pochodzenia uczących się	
Kogo uczymy?	Osoby polskiego pochodzenia.	Osoby niepolskiego pochodzenia.
Przyszli obywatele RP (studenci, pracownicy, repatrianci, posiadacze Karty Polaka, uchodźcy i ich rodziny).	Metodyka kulturowa.	Metodyka kulturowa.
Działacze na rzecz polskości na Ukrainie.	Zadaniowa metodyka kulturowa.	Metodyka zadaniowa z dużym komponentem kulturowym.
Osoby przypadkowe (obowiązkowa edukacja szkolna, lekturaty itp.).	Metodyka komunikacyjna z dużym komponentem kulturowym.	Metodyka komunikacyjna z komponentem kulturowym.

Dopiero po uświadomieniu sobie celów można przyjąć całościową strategię kształcenia językowo-kulturowego, w tym strategię kształcenia przyszłych nauczycieli na ukraińskich polonistykach i odpowiedniego przygotowania nauczycieli z Polski wyjeżdżających do pracy na Ukrainie. Przygotowanie to powinno uwrażliwić na twórcze wykorzystanie szans tkwiących w dostępnych podręcznikach. Rolą państwa polskiego (za pośrednictwem istniejących i nowych programów wsparcia, jak m.in. *Biało-czerwone ABC...*) jest stymulacja nauczycieli do działań według przyjętej strategii (system stypendiów, wsparcia finansowego, promocji karier naukowych, zawodowych i in.). Wówczas można będzie mieć nadzieję, że za – powiedzmy – dekadę można będzie mówić o znaczącej zmianie efektywności nauczania. Warto bowiem zauważyć, że – jak to dzieje się dotychczas – samo kształcenie językowe oderwane od kształcenia komunikacyjno-socjokulturowego nie przynosi wbrew założeniom (szybkie kursy językowe) zakładanych rezultatów. Również sprawność językowa opisu świata po polsku (bo tyle pozostaje z języka po oderwaniu go od komunikacji i kultury) jest minimalna (A1) nawet po kilku latach nauki, o czym świadczy analiza blisko 400 testów przeprowadzonych w szkołach sobotnich. Analiza danych trwa i niedługo zostanie opublikowany całościowy raport na temat efektów polonistycznego kształcenia językowego i kulturowego na Ukrainie.

Źródła

- Bileńska-Swystowycz L., Kowalewski J., Jarmoluk M. (2014): *Język polski 5*. Czerniowce.
 Bileńska-Swystowycz L., Kowalewski J., Jarmoluk M. (2015): *Język polski 6*. Czerniowce.
 Bileńska-Swystowycz L., Kowalewski J., Jarmoluk M. (2016): *Język polski 7*. Czerniowce.
 Karolak S., Wasilewska D. (1985): *Zaczynam mówić po polsku*. Warszawa.
 Kołak K., Malinowska M., Rabczuk A., Ackiewicz D. (2015): *Raz, dwa, trzy i po polsku mówisz Ty! Podręcznik do nauki języka polskiego dla dzieci na Ukrainie*. Lwów.
 Kowalewski J. (2015): *Na pograniczach kultur*. Lwów.
 Krawczuk A., Kowalewski J. (2013): *Jestem stąd*. Lwów.
 Małolepsza M., Szymkiewicz A. (2006): *Hurra!!! Po polsku 1*. Kraków.
Podstawa programowa dla uczniów polskich uczących się za granicą, http://www.polska-szkola.pl/images/moodledata/1/Podstawa_programowa_INTERNET.pdf.
Standardy wymagań egzaminacyjnych, <http://www.certyfikatpolski.pl/pl/informacje-dla-zdajacych/jak-sie-przygotowac-do-egzaminu>.
 Stempek I, Stelmach A., Dawidek S., Szymkiewicz A. (2010): *Polski krok po kroku. Poziom 1*. Kraków.
 Stempek I., Kuc P., Grudzień M. (2015): *Polski krok po kroku – junior 1*. Kraków.

Literatura

- Garncarek P. (1997): *Świat języka polskiego oczami cudzoziemców*. Warszawa.
 Gębał P.E. (2010): *Dydaktyka kultury polskiej w kształceniu językowym cudzoziemców*. Kraków.
 Janowska I. (2011): *Podjęcie zadaniowe do nauczania i uczenia się języków obcych. Na przykładzie języka polskiego jako obcego*. Kraków.
 Kowalewski J. (2011): *Kultura polska jako obca?* Kraków.
 Lipińska E., Seretny A. (2012): *Między językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego na przykładzie chicagowskiej diaspory polonijnej*. Kraków.
 Miodunka W. (2004): *Czy kultura była traktowana po macoszemu w nauczaniu języka polskiego jako obcego? Rozważania na marginesie książki Anny Burzyńskiej*. [W:] *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Stan obecny – programy nauczania – pomoce dydaktyczne*. W. Miodunka (red.). Kraków, s. 13–35.
 Miodunka W. (red.) (2004): *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Stan obecny – programy nauczania – pomoce dydaktyczne*. Kraków.

Summary

In the first part of the article, after the presentation of the facts concerning Polish education in Ukraine, the author analyses the content of the *Core Curriculum* in terms of the knowledge and cultural skills required from the learners of Polish as a foreign language in Ukraine (the author focuses on children and adolescents only). The content of Core Curriculum is discussed in terms of opportunities and threats (such as ambiguity of the content) for the effectiveness of teaching. In the second part of the article the author analyses the content of the most commonly used textbooks in terms of their alignment with the Core Curriculum. The third part of the article presents the results of the culture tests taken by a selected group of Saturday schools students. In conclusion the author suggests a close correlation between the teaching of Polish language and culture in Ukraine in view of the mass immigration of Ukrainians to Poland in the coming years.

Aneks

Tabela błędów w testach finału konkursu *Co wiem o Polsce?*

I. Komunikacja

Pytania	L.b.
Odpowiedz na słowa skierowane do Ciebie:	
• Dokąd jedziesz?	8
• Co zgłaszasz do oclenia?	32
• No i jak Lwów?	2
• Byłaś/byłeś kiedyś we Lwowie?	1
• Nie jest ci niedobrze?	3
• No i jak się czujesz?	2
• Ale duży z ciebie chłopak/duża z ciebie dziewczyna!	1
• Bardzo dobre ciastko!	6
• Jak podróż?	1
• Była duża kolejka?	4
• Zaparzyć ci mięty?	3
• Smakował ci obiad?	2
• Jaką pizzę lubisz? Z czym?	0
• Może jeszcze kawałek ciasta?	3
• Co robimy na śniadanie?	9
• Idziemy na pizzę?	3
• Mogę jeszcze kawałek?	1
• Proszę się częstować.	3
• Podaj mi widelec.	5
• Mogę prosić sól?	5
Opisz, jaka pogoda jest dziś w Odessie (zadanie wykonane częściowo źle)	3 41
Podaj słownie aktualną datę i godzinę: na Ukrainie i w Polsce	
Data na Ukrainie	37
Data w Polsce	37
Godzina na Ukrainie	35
Godzina w Polsce	39
Zamów obiad w warszawskiej restauracji złożony z 5 potraw (zadanie wykonane częściowo źle)	10 30
Napisz pozdrowienia z Odessy	
Tradycyjna kartka (do cioci w Polsce) (zadanie wykonane częściowo źle)	32 10
SMS (do Kolegi/Koleżanki) (zadanie wykonane częściowo źle)	23 18
E-mail (do swojego nauczyciela/nauczycielki języka polskiego) (zadanie wykonane częściowo źle)	29 17

Uzupełnij tabelkę (Anka, Anno, bracie, brat, księżę Andrzeju, mamó, ojczé, ojczé Andrzeju, pani Anno, pani dyrektor, pani profesor, panie dyrektorze, panie konsulu, panie Piotrze, panie profesorze, Piotrek, Piotrze, proszę księdza, proszę ojca, proszę pana, proszę pani, proszę siostry, siostra, siostró, siostró Anno, tato).	
mama	3
tato	14
siostra, brat	11
nauczycielka, nauczyciel	60
pani w urzędzie, sklepie, ...	12
pan w urzędzie, sklepie, ...	10
kierowca, policjant, celnik, funkcjonariusz straży granicznej, ...	22
ksiądz	4
zakonnik	43
siostra zakonna	22
dyrektor szkoły (kobieta)	14
dyrektor szkoły (mężczyzna)	10
konsul (też: wicekonsul)	4
profesor z uniwersytetu (kobieta)	9
profesor z uniwersytetu (mężczyzna)	8

II. Wiedza o Polsce i Kresach

Podpisz sąsiadów Polski	
Rosja	5
Litwa	7
Białoruś	14
Ukraina	0
Słowacja	16
Czechy	8
Niemcy	7
Morze Bałtyckie	22
Brak sąsiada lub wskazanie niewłaściwego sąsiada	23
Szczepcio i Tońcio to postaci związane z/ze: a) Wrocławiem, b) Krakowem, c) Warszawą, d) Lwowem	21
Epitafium hrabiego Fredry znajduje się w nawie kościoła w... [Rudkach]	31
Ten poniższy wiersz (<i>Na dom w Czarnolesie</i>), to wiersz: a) Adama Mickiewicza, b) Jana Kochanowskiego, c) Ignacego Krasickiego	9 a) 7 c)
Ilustracja przedstawia: a) pałac, b) dwór, c) zamek	10 a) 2 c)
Jan Kochanowski to poeta: a) średniowieczny, b) renesansowy, c) barokowy, d) oświeceniowy, e) współczesny	20
W Truskawcu jest: a) sanatorium, b) największa na Ukrainie szkoła języka polskiego, c) fabryka butów	1

Dopasuj wydarzenia do dat:		
[A] Uzyskanie autonomii galicyjskiej. [wzór]	1793	12
[B] Powstanie Księstwa Warszawskiego	1794	29
[C] Powstanie listopadowe	1795	14
[D] Powstanie kościuszkowskie	1807	33
[E] Powstanie Królestwa Polskiego	1812	26
[F] III rozbiór Polski (koniec I Rzeczypospolitej)	1815	34
[G] Kampania napoleońska	1831	22
[H] II rozbiór Polski	1863	25
[I] Powstanie styczniowe	Po 1867 [A]	
Na jakie „zaborcy” została podzielona Rzeczpospolita w 1795 roku?		35*
Podaj nazwę trzech dowolnych województw w Polsce		23**
Ten strój to strój: a) krakowski, b) łowicki, c) rzeszowski		30
Janosik:		
a) zabierał bogatym i dawał biednym; b) wszystkim wszystko zabierał;		7 a)
c) grabił tylko biednych; d) nic nikomu nie zabierał		5 d)
„Ocalał kulturę ludową i folklor od zapomnienia”:		10 a)
a) Michał Perepeczko, b) Maria Konopnicka, c) Oskar Kolberg		10 b)
Huculszczyzna to region, który obecnie jest na Ukrainie: TAK/NIE		5
Podaj autora/ autorkę poniższego wiersza <i>Pieśń o domu</i>		30***
Wymień trzy dowolne polskie regiony geograficzno-kulturowe:		37****

* Niewskazanie żadnego z zaborców: 17; Rosji: 2; Austrii: 5; Prus: 6; wpisanie innych (Węgry; Niemcy: 2; Litwa: 2): 5.

** Wskazanie jednego: 3; dwu: 6.

*** Wskazywano też: A. Mickiewicza (3x), M. Rodowicz, W. Szymborską (3x), J. Brzechwę, J. Kochanowskiego (2x), I. Krasickiego (2x).

**** 0: 28, 1: 2; 2: 7.

L.b. – liczba błędów